

In het bevrijdingsjaar van de gemeente De Bilt vinden er verschillende fatale en zeer emotionele gebeurtenissen plaats. Één daarvan is de fusillade van de broers Brinkhof uit De Bilt.

Inleiding

Je komt hier in onze mooie gemeente wonen en gaat samen met je vrouw met de fiets op verkenning. Op een dag ging het richting Soestdijk en we zagen op de grens van Bilthoven en Den Dolder op een onverharde weg naast het bungalowpark “Prinsenburg”, Soestdijkerweg 8a, een oorlogsmonument. Op ca. 25 meter van de weg stond een kruis. Het bleek één van de ruim 3800 in Nederland geregistreerde oorlogsmonumenten te zijn. Er zijn overigens nog vele honderden niet-geregistreerde gedenktekens. Op een granieten plaat bij dit kruis worden 10 namen vermeld.

Foto website Zeist oorlogsmonumenten ¹

Tot het jaar 2015, waarin Nederland het 70e jaar van de bevrijding van de Duitse bezetting vierde, heb ik daar niet meer aan gedacht. In dat jaar herlas ik het boek dat Drs. J.C. Brugman in 1993 schreef over de bezetting en het verzet in De Bilt en Bilhoven tijdens de Tweede Wereldoorlog (1940-1945). Op de pagina's 149 tot en met 152 beschrijft hij een laatste actie van de Binnenlandse Strijdkrachten (B.S.) uit Bilthoven op 3 april 1945. De opdracht daartoe luidde: “aan de sabotagegroep om op 3 april 1945 's avonds laat een doorkomend munitietransport te voorzien van springladingen, ...”. Deze werd uitgevoerd “door een Bilthovense B.S.-groep net niet op het grondgebied van De Bilt en wel op de Soestdijkseweg, richting Soestdijk, even voorbij het kruispunt met de Dolderseweg.” Er volgde een vuurgevecht met een Duitse patrouille. Deelnemers van de BS-groep waren de heren Van Moorselaar en Enthoven, die na de bevrijding ook daarvan verslag hebben gedaan. Op pagina 150 vervolgt Brugman² met: “Achteraf bleek dat van de vijandelijke patrouille er één dodelijk was getroffen. Als represaille werden op 5 april, dus vier weken vóór de bevrijding, tien “Todeskandidaten” uit de gevangenis, het Wolvenplein in Utrecht, gehaald en op de

plaats van het vuurgevecht standrechtelijk gefusilleerd. Als actief lid van de Historische Kring D'Oude School ga je dan op onderzoek uit. Het verslag van het onderzoek wordt weergegeven op de site van Online Museum.

De heer Rhoen, voormalig gemeentearchivaris van Zeist, vermeldt op de website van de gemeente Zeist, dat er meerdere versies zijn van de oorzaak en de aanleiding van de fusillade. Brugman maakt gebruik het verslag van twee deelnemers aan de aanslag, dat door niemand ooit is tegen gesproken. Tevens plaatst hij een foto van het monument bij Prinsenburg en brengt de koppeling aan met de verzetsdaad en de fusillade. Deze verzetsdaad staat als mislukt te boek en met één dode aan de zijde van de Duitsers. Ik houd de versie van Brugman als de meest waarschijnlijke.

Iedere actie tegen de bezetter werd met instemming van Hitler met een maatregel van represaille vergolden. Na Dolle Dinsdag (5 september 1944) bepaalde Generaal Christiansen, de Duitse militaire bevelhebber in Nederland, dat de dood van iedere Duitser “tienvoudig gewroken” zou moeten worden. Dit was dan ook op 5 april 1945 het geval. Ter nagedachtenis is bij het chaletpark Prinsenburg het kruis als herdenkteken opgericht.

Het herdenkingskruis op Soestdijkerweg 6

Een enkel fragment uit het relaas van de gemeentearchivaris van Zeist, luidt als volgt.

“Op donderdag 5 april 1945 omstreeks 7.30 uur belde een Duitse militair het politiebureau in Zeist met de mededeling dat op de Soestdijkerweg ter hoogte van het perceel nummer 8 tien mannen waren doodgeschoten. Hij gaf opdracht maatregelen te nemen voor het vervoer van de lijken...” ... “De lijken werden overgebracht naar het lijkenhuis van de Nieuwe Algemene Begraafplaats aan de Woudenbergseweg. Daar werd een onderzoek ingesteld naar de identiteit van de doodgeschoten mannen. Op zes lijken vond men een persoonsbewijs of een bewijs van Nederlanderschap. Op verzoek van de gemeentepolitie van Zeist verstrekte de Sicherheitspolizei te Utrecht, die kantoor hield op de Maliebaan 74, een opgave van de tien standrechtelijk doodgeschoten mannen. De meeste lijken werden door naaste familieleden of anderen die hen goed gekend hadden, geïdentificeerd...”

Deze mannen worden allen vermeld op de Erelijst van Gevallen in de Tweede Kamer van de Staten Generaal als leden van het verzet. In 1947 werd op de plaats van de fusillade een houten kruis geplaatst. In 1961 werd het vervangen door een betonnen kruis en na 1970 door een hardstenen kruis met een plaquette met de namen van de geëxecuteerden en hun geboortedata. Het Zeister Comité 4 en 5 mei brengt samen met leerlingen van de Rooms Katholieke Basisschool De Kameleon uit Den Dolder jaarlijks een bezoek aan deze plek, waarbij de doden worden herdacht. Deze basisschool heeft het monument ook geadopteerd. Op de plaquette bij het monument trof ik de volgende namen aan:

- Antonius Cornelis Joseph Brinkhof, geboren te De Bilt op 22 augustus 1908, wonende te Utrecht
- Johannes Hendrikus Brinkhof, geboren te De Bilt op 8 juni 1895, wonende te Utrecht

Beide broers geboren in De Bilt! En een plaats van een actie van het verzet van Bilthoven! Zouden deze broers met hun naam prijken op het herdenkingsmonument bij Jagtlust te Bilthoven? Dat bleek niet het geval te zijn. Deze gegevens vormde de drijfveer voor mij om op onderzoek uit te gaan naar de ontstaansgeschiedenis van het monument, de vermelding van de namen en de reden waarom de broers Brinkhof op het herdenkingsmonument bij Jagtlust niet met naam genoemd zijn. De verbondenheid met dit monument leek mij evident.

Herdenkingsmonumenten bij Jagtlust te Bilthoven

Het eerste herdenkingsmonument in de gemeente werd op dinsdag, 18 september 1945, op initiatief van een aantal personen uit het verzet en nabestaanden van Bilthovense gevallen een kruis onthuld. Het stond op de hoek van de Jan Steenlaan/Soestdijkseweg aan de zijde van het station. Zie hiervoor ook het jubileumboek “100 jaar Bilthoven”. In 1948 werd het vervangen op initiatief van een aantal uit leden van de Binnenlandse Strijdkrachten. Een simpel kruis boven een bakstenen muurtje aan de zuidzijde van Jagtlustkwam tot stand. In het midden van de jaren 50 ontstond het verlangen naar een volwaardig en definitief monument als herdenking aan de om het leven gekomen verzetsmensen. Sinds 1958 staat bij Jagtlust het monument. Het is een plaats van regelmatige herdenking en bezinning.

De foto is van de website van de gemeente De Bilt

Welke namen moesten worden vermeld op het verzetsmonument bij Jagtlust?

Een door B&W benoemde commissie was belast met het geven van een advies inhoudende de criteria van vernoeming en namen van gevallen verzetsmensen. De commissie kon elf namen noemen van verzetsmensen die aan de volgende criteria voldeden: “(1) inwoner te zijn geweest ten tijde van de bezetting; (2) aangesloten te zijn geweest bij het verzet in één of andere erkende vorm in onze directe omgeving; (3) ten gevolge van hun aandeel in het verzet te zijn gevangen genomen en omgekomen. “ B&W besloot tot de inscriptie van de elf namen op de sokkel.

De littekens van de Tweede Wereldoorlog zijn anno 2020 nog steeds niet verdwenen. Dat het 75 jaar geleden is dat Nederland werd bevrijd, wordt herdacht met vele programma's op TV en herdenkingen in talloze gemeenten. Na decennia van stilzwijgen hebben ook vele

slachtoffers aan hun kinderen en kleinkinderen verteld wat hen is overkomen in de kampen, in Nederlands Indië en aan de spoorweg van Birma. Zij zijn ook zelf op onderzoek gegaan. Vele boeken worden daarover geschreven. In deze stroom kan dit onderzoek en artikel worden opgenomen. Waarom werd niet gedacht aan de broers Brinkhof toen men op zoek ging naar gevallen? Het was een chaotische tijd onmiddellijk na de bevrijding en de periode van de wederopbouw van Nederland. De fusillade van de 10 Nederlanders zal toch nog wel in de gedachten zijn geweest van een aantal personen, die bij die mislukte verzetsdaad betrokken waren? Deze en nog meer vragen bleven bij mij spelen.

Wat is bekend over de arrestatie, fusillade en het graf van o.a. de broers Brinkhof?

Een hele zoektocht volgde. Het verslag daarvan is te lezen op de site van het Online Museum onder de rubriek Verzet. Zie de bronnen, die vermeld zijn bij dit artikel. Ik beperk me in dit artikel tot een aantal hoofdpunten.

De broers staan vermeld op de Erelijst der Gevallen en overleden op 5 april 1945. Als beroep respectievelijk stukadoor (Antonius C.J.) en huisschilder (Johannes H.). Volgens de gegevens die de database vormen voor deze lijst, waren ze beiden actief in het verzet, maar de site geeft hier verder geen informatie over. In het verloop van mijn onderzoek ben ik ook geen schriftelijke vermeldingen tegengekomen van activiteiten van verzet. Ook heb ik geen verbinding met verzetsgroepen uit De Bilt of Bilthoven geconstateerd. Een uitgebreid verslag van het onderzoek wordt vermeld op de site van Online Museum.

Hun arrestatie heeft hoogstwaarschijnlijk op 14 maart 1945 plaats gevonden. Ze werden verraden door een niet meer te achterhalen NSB'er en door samenwerking van de Utrechtse politie met de Duitse autoriteit opgepakt. In een leeg staand huis van een persoon van de NSB-organisatie probeerden ze hout te verzamelen om hun woning een beetje te verwarmen. Het was de bekende hongerwinter, waarin naast honger ook wel degelijk kou werd geleden en brandstof was er niet meer. De Duitse archieven van de meeste gevangenen zoals van het Wolvenplein in Utrecht zijn vernietigd aan het einde van de oorlog. En informatie van uit de politie was er niet meer. Ook de krant werd in de laatste maanden niet meer uitgegeven. De Oorlogsgravenstichting heeft geen nadere informatie. Uit het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, dat zich bevindt in het Nationaal Archief te Den Haag, blijkt dat het bureau van de Duitse autoriteit te Amsterdam (Willy Lages) de namen van de gevangenen kende, bepaalde hoeveel personen en wie er gefusilleerd moest worden en wie de opdracht moest uitvoeren op de plaats, waar de sabotagedaad had plaats gevonden; dit als afschrikwekkend voorbeeld.

De 10 slachtoffers van de fusillade werden op 5 april 1945 voor identificatie overgebracht naar het lijkenhuis van de Nieuwe Algemene Begraafplaats aan de Woudenbergseweg te Zeist. Van die 10 personen zijn 8 personen definitief begraven op de Nieuwe Algemene Begraafplaats van Zeist aan de Woudenbergseweg. Voor hen is aldaar een herdenkingsmonument opgericht. Opmerkelijk is dat geen van hen een andere relatie met de gemeente Zeist had, dan alleen het feit dat de fusillade op haar grondgebied plaats gevonden had.

(foto Nieuwe Algemene Begraafplaats Woudenbergseweg te Zeist, D 32 A)

De twee broers Brinkhof zijn begraven op 11 april 1945 op het kerkhof van de Sint Michaëlkerk aan de Kerklaan te De Bilt. In deze kerk zijn zij vele jaren eerder gedoopt. Op 31 mei 1979 zijn zij herbegraven op het Nationaal Ereveld te Loenen op de Veluwe.

Niemand heeft ooit in de vele jaren na 1945 tot aan 2018 de feiten van de mislukte verzetsdaad in de nacht van 3 op 4 april 1945 en de fusillade op 5 april 1945 van de broers Brinkhof uit De Bilt met elkaar in verband gebracht. Ook de laatst levende deelnemer en ooggetuige van de aanslag, dhr. Rudi Enthoven, deed dit niet in een interview met de Kroniek van Den Dolder in 2014. Hij overleed op 5 mei 2017.

Wie zijn de broers J.H. Brinkhof en A.C.J. Brinkhof

Johannes Hendrikus Brinkhof (roepnaam Jan) is geboren op 8 juni 1895 te De Bilt op het adres Kerklaan 15. Hij ligt begraven op het Nationaal Ereveld te Loenen bij Apeldoorn. Vermeld wordt aldaar dat hij schilder van beroep was en tijdens de oorlog lid van het verzet.

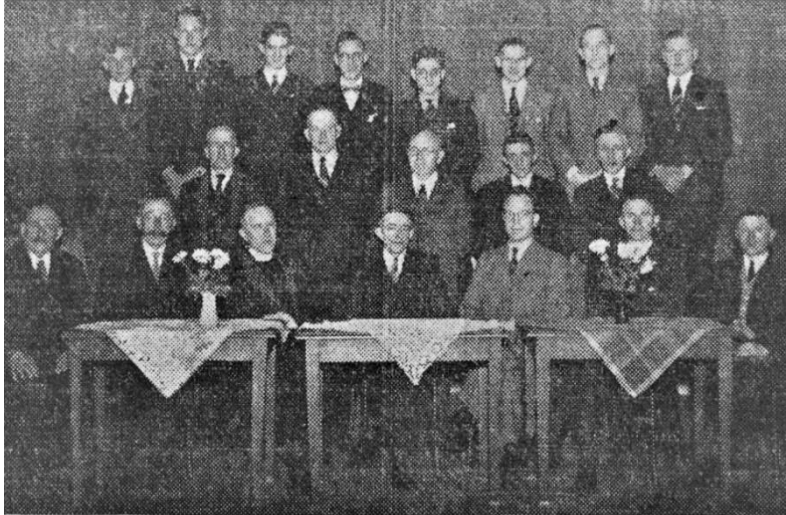

Foto grafsteen Loenen (bron website OGS) en Jan (uitsnede van de familiefoto van de viering van het 25-jarig jubileum als organist in 1941).

Als organist van de Rooms Katholieke Sint Michaëlkerk in De Bilt volgt hij de heer A. Boere in 1916 op. Vanaf dat jaar begeleidt hij op het orgel van de kerk het koor en het volk bij

feestelijke en verdrietige gebeurtenissen. Ondanks het feit dat hij met zijn vrouw vanaf 1921 in Utrecht woont, blijft hij in functie als organist gedurende de periode 1916 tot aan zijn dood in 1945. Een periode van 29 jaar. Op zijn “bidprentje” wordt dit ook nog vermeld.

Het Utrechtsche Courant vermeldt het 25-jarig jubileum op 27 januari 1941.

Jan Brinkhof trouwt op 27-jarige leeftijd in 1922 te Utrecht met Maria Clasina de Ruiter. Zij is aldaar geboren in 1902 en RK gedoopt. Na het huwelijk ging het paar wonen in Utrecht. In 1945 was dit ook nog het geval. Jan en Maria kregen één dochter en gaven haar de voornamen van haar moeder. Voor zover mij bekend is zij niet gehuwd en heeft geen nabestaanden. Er zijn geen verdere

nakomelingen van dit echtpaar.

Antonius Cornelis Joseph Brinkhof (roepnaam Kees) werd geboren op 22 augustus 1908 te De Bilt, eveneens op het adres Kerklaan 15, en in de St. Michaël RK gedoopt. Samen met zijn broer werd ook hij om het leven gebracht op 5 april 1945 te Zeist. Hij ligt als verzetsheld begraven op het Nationaal Ereveld te Loenen bij Apeldoorn.

Foto grafsteen Loenen (van website OGS) en Kees op 36-jarige leeftijd in 1941.(uitsnede van de foto van de viering met zijn broer Jan).

Van beroep was Kees Brinkhof stukadoor/schilder. Hij huwt op 28-jarige leeftijd in 1937 te Utrecht met Margaretha Kraan, die aldaar is geboren in 1905 en op het moment van huwelijk 31 jaar oud was. Zij overleed op 86-jarige leeftijd in 1991 te Utrecht, alwaar ze ook als weduwe is blijven wonen. Kees en Margaretha kregen meerdere kinderen. Een zoon, die

binnen het jaar overleed (1939) en een tweeling die dood geboren werd (1941). En verder een dochter Ans, geboren in 1940 en overleden in 1978. Zij heeft altijd in Utrecht gewoond, is niet gehuwd geweest en heeft geen kinderen nagelaten. Verder een zoon Cornelis, geboren op 5 juli 1944 te Utrecht. Cornelis, (ook met als roepnaam Kees). Kees is gehuwd in 1966 met Janneke (roepnaam Jenny) Janssen te Utrecht. Zij werd geboren te Groningen. En aldaar is het echtpaar nu woonachtig. Kees, inmiddels 75 jaar, heeft tot aan zijn pensioen de functie van conciërge vervuld. Hij en zijn twee kinderen hebben nooit hun vader of opa gekend.

Tijdens en tegen het einde van de oorlog hebben de broers Jan en Kees beide bij Demka, het latere Werkspoor, gewerkt. De personeelslijsten van die tijd zijn niet bewaard gebleven.

De beide weduwen van Jan en Kees moesten na het beëindigen van de oorlog financieel en emotioneel samen met hun kinderen hun leven weer op orde brengen. Ze hadden het moeilijk om het hoofd boven water te houden. De weduwe van Kees ontving bijstand via de Gemeentelijke Dienst voor Sociale Zaken en later een uitkering van de Sociale Verzekerings Bank (SVB) in gevolge de erkenning als “represaille-slachtoffer”.

Ouders van deze broers

De vader van Jan en Kees was ook van beroep schilder en in de bronnen van de R.K. St. Michaëlkerk wordt nog vermeld: *“In het najaar van 1920 heeft de heer J. Brinkhof de muren der kerk op het koor een lichte tint gegeven en bovendien eene hoogst eenvoudige polychromie aangebracht als geschenk bij gelegenheid van zijn 25-jarig huwelijksfeest.* Beide ouders zijn in De Bilt overleden, vader in 1948 en moeder reeds in 1924. Zij kregen 8 kinderen; allen zoons en allen geboren in De Bilt.

Tot slot

Tijdens het onderzoek heb ik niet concreet gevonden, hoe de broers Brinkhof tijdens de Tweede Wereldoorlog in hun beroep als schilder en stukadoor werkzaam zijn geweest en in hun levensonderhoud hebben kunnen voorzien. Wel werd vermoed dat ze bij Demka hebben gewerkt. Ook geen schriftelijk bewijs heb ik gevonden van feiten of activiteiten op grond waarvan zij de vermelding verdienen als betrokken bij het “verzet”. Ze kwamen in beeld door verraad bij de toenmalige Nederlandse politie en de bezettende macht toen zij bezig waren zich te voorzien van “brandstof uit een leegstaande woning van een N.S.B.-er.”. Aantoonbaar is het feit dat zij slachtoffer zijn van de represaillemaatregel van de Duitsers ten gevolge van een mislukte aanslag gepleegd door de afdeling Binnenlandse Strijdkrachten uit Bilthoven Noord.

Het is niet nodig de historie te herschrijven, maar in dit geval kan de geschiedenis terecht worden aangevuld. Om ook na ruim 75 jaar recht te doen aan de mannen Brinkhof en de in leven zijnde nabestaanden, die de littekens van de oorlog in stilte dragen, zou het juist zijn:

De namen van de broers Brinkhof na 75 jaar ook te beitelen op het herdenkingsmonument bij Jagtlust.

(Deze foto is van Kees Brinkhof uit Groningen. Hij is waarschijnlijk in 1941 genomen, tijdens de viering van het jubileum van Jan, die in het midden zit. Rechts van hem is Kees en de vrouw op de achtergrond is Margareta Kraan, de echtgenote van Kees)

Adhesiebetuigingen van werden ontvangen van:

G. Dekker, Voormalig commissaris van de Rijksrecherche voor oorlogsdaden; **K. Beesemer**, Voormalig raadslid en wethouder gemeente De Bilt (1981-1998) en als kind tijdens de Tweede Wereldoorlog ondergedoken in Bilthoven; **Dr. B. Schut**, o.a. auteur van de boeken “Bilthoven en De Bilt tijdens de Tweede Wereldoorlog”, 2015, en ‘Bilthoven en De Bilt de eerste jaren na de bevrijding’, 2018; **Drs. J.C. Brugman**, Auteur van het boek “Bezet en Verzet, De Bilt en Bilthoven in oorlogstijd”, 1993;

=====

Bronnen:

- Online Museum, verslag van onderzoek in rubriek Verzet
- Website: Rhoen/oorlogsmonumenten in Zeist, pagina 9 t/m 12,
- Brugman Drs. J.C.: “bezet en verzet, De Bilt en Bilthoven in Oorlogstijd”, Drukkerij Elinkwijk Utrecht, 1993, 2^e druk, p. 149 t/m 152;
- Schut Dr. B.: “Bilthoven en De Bilt tijdens de Tweede Wereldoorlog”, uitgave de Drie Ceders, Bilthoven 2015, p. 25
- Jubileumboek “100 jaar Bilthoven”. Jubileumboek van de Historische Kring D’ Oude School (2017), p. 80 en 81
- De Biltse Grift april 1995: Ontstaansgeschiedenis van het monument van E. Schuler